

Проблемні питання при оцінюванні доказів у господарському судочинстві

Ярослав Науменко

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

На цей час в Україні не згасають дискусії щодо вилучення з господарсько процесуального кодексу поняття достатності доказів і заміщення цієї категорії «вірогідністю доказів». Тому метою наукової розвідки є те, щоб визначити, яким чином впливають на оцінку доказів зміна у Господарському процесуальному кодексі стандартів доказування під час розгляду справи у господарському судочинстві з достатності доказів на вірогідність доказів.

Відповідно до ч. 1 ст. 73 ГПК України, доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. За ч. 1 ст. 86 ГПК України, суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів [1].

При оцінці доказів судом діють певні правила-так звані стандарти доказування, якими керується суд під час розгляду справи [2]. Дане поняття є важливою частиною одним із принципів господарського процесу-змагальності. Стандарт доказування не є ознакою доказу, таким, як належність, допустимість, достовірність, достатність та вірогідність. Це складова змагальності процесу, правило, яким повинен керуватися суд при винесенні рішення, дійсним критерієм, на підставі якого суд оцінює докази для встановлення фактів справи, однією з інструкції з оцінки судом доказів [3].

Проведений аналіз показав, що термін «стандарт доказування» є більш застосовуваним у правових системах країн загального (прецедентного) права, який допускає існування певної невизначеності при встановленні фактів. Ратушна Б.П. визначає стандарт доказування як критерій достовірності результату судового пізнання [4, с. 282].

До 20.09.2019 року Господарські суди переважно оцінювали докази за критерієм достатності, який застосовується до всієї сукупності доказів певної обставини. Саме його досягнення впливає на те, аби розцінювати певну обставину доведеною, а застосування-завершальним етапом оцінки доказів, адже можна говорити лише про достатність належних, допустимих і достовірних доказів.

С. В. Васильєв наголошує, що саме достатність доказів дає змогу дійти висновку про існування факту, на підтвердження якого вони були зібрані [5, с. 150].

Тобто на підставі викладеного можна дійти висновку, що достатність доказів є таким критерієм оцінювання комплексу доказів на підтвердження відповідної обставини, рівень якого встановлюється залежно від застосовуваного судом

стандарту доказування і який застосовується до належних та допустимих доказів, які в процесі оцінювання визнані достовірними.

У вересні 2019 року категорія «достатність доказів» була замінена «вірогідністю доказів», яку закріплено у ч. 1 ст. 79 ГПК України. З огляду зазначеної статті вбачається, що нею покладено на суд обов'язок оцінювати докази, обставини справи з огляду на їх вірогідність, яка дає змогу дійти висновку, що факти, які розглядаються скоріше були чи мали місце, аніж не були [6].

Таким чином законодавець вважає, що критерій вірогідності, може сприяти об'єктивному розгляду справи господарським судом, оскільки дуже важко на законодавчому рівні врегулювати проблему, пов'язану зі свавільним трактуванням доказів під час розгляду справи в господарських судах, ураховуючи ту обставину, що визначення належності, допустимості, достовірності, вірогідності та достатності доказів, а також їх оцінка та дослідження сконцентровані в руках однієї особи-судді.

На думку С. В. Курильової, оцінка доказів зводиться до акту мислення, суцільно логічної операції, і тому виходить за межі процесуальних дій із доказування. Іншими словами, оцінка не може бути об'єктом правового регулювання, оскільки розумовий процес протікає за законами мислення, а не права [7, с. 36-37].

Проте існує інша правова школа, прихильники якої пропонують розглядати оцінку судових доказів не тільки як логічну операцію, але і як складовий елемент усього процесу доказування, деякою мірою врегульований нормами процесуального права [8, с. 26].

Так, А. І. Трусов наголошує, що у теорії оцінки доказів переплітаються, власне, юридичні питання з найскладнішими проблемами світогляду, теорії пізнання, логіки, психології й інших наук [9, с. 5].

У свою чергу, стандарт вірогідності доказів узгоджується судовою практикою Європейського суду з прав людини, юрисдикція якого поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [10].

Так, наприклад, у рішенні 23.08.2016 у справі «Дж. К. та Інші проти Швеції» (J.K. AND OTHERS v. SWEDEN») ЄСПЛ вказує, що у країнах загального права у кримінальних справах діє стандарт доказування поза розумним сумнівом («beyond reasonable doubt») [11].

Натомість, у цивільних справах закон не вимагає такого досить високого стандарту, тобто цивільна справа повинна бути розглянута з урахуванням «балансу вірогідностей». Суд повинен дійти висновку, чи являється вірогідність того, що на підставі наданих доказів, а також правдивості тверджень сторони, вимога цього заслуговує довіри.

При цьому необхідно зазначити, що раніше ГПК України вимагав достатності доказів, а саме сторонам по справі потрібно було зібрати певну масу доказів, які у своїй сукупності давали змогу суду дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмету доказування. Тобто, якщо в сукупності зібрані докази свідчили про певну обставину-суд вважав її встановленою, а якщо

таких доказів було недостатньо-суд міг встановити відсутність цієї обставини. Внаслідок застосування нового стандарту вірогідності доказів ситуація повинна змінитися в кращу сторону. Слід зауважити, що введення процесуальної норми останній редакції, щодо вірогідності доказів є в якійсь мірі доцільним доповненням до принципів змагальності та диспозитивності судового процесу в господарському судочинстві, закріплених у ст. ст. 13, 14, 74 ГПК України. Відповідно, система доказування у господарському судочинстві, як і в інших судових процесах, базується на розподілі тягара доказування між сторонами по справі. Посилаючись на ту, чи іншу обставину або спростовуючи їх у суді сторона повинна доводити такі обставини відповідними належними та допустимими доказами. При чому, ключовим фактором у тому як сторона користується стандартами доказування виступає її мотивованість у вирішенні господарського спору на свою користь. Якщо існує певний юридичний факт, який входить до предмету доказування по справі, то мають бути наявні відповідні докази на підтвердження цього факту або об'єктивні причини та розумне пояснення їх відсутності. Однак, якщо сторона з тих чи інших причин не доводить певну важливу для розгляду справи обставину, то суд, оцінюючи докази за внутрішнім переконанням вирішує чи мав місце певний факт, що підлягає доказуванню, чи він є просто надуманим. У судовій практиці трапляються випадки, коли учасники справи посилаючись на певні обставини не доводять їх необхідною кількістю доказів користуючись недосконалістю процесуального законодавства та лояльністю суду, чим явно зловживають. Внаслідок чого, суд зобов'язаний при розгляді справи виходити лише з тих фактичних обставин, які доведені належними та допустимими доказами. Наприклад в рішенні Європейського суду з прав людини у справі Бендерський проти України (BENDERSKIY v. Ukraine) суд оцінюючи фактичні обставини справи звертаючись до балансу вірогідностей вирішуючи спір виходив з того, що факти встановлені у медичному експертному висновку, є більш вірогідним за інші докази [12].

Необхідно зазначити, що стандарт доказування вірогідності доказів сприяє у тому, щоб сторони надавали більше доказів, які будуть направляти встановленню судом дійсних обставин справи.

Висновки. Внесені зміни до статті 79 ГПК України є певним кроком до формування нових стандартів доказування у змагальності господарського процесу, які втілюються до нашої правової системи. «Стандарт доказування» в судовому процесі змінено і на сторони покладено обов'язок за допомогою належних та допустимих доказів довести вірогідність факту або події, таким чином доводи однієї сторони судового процесу повинні переважити над доводами протилежної сторони.

Ключові слова: Докази, достатність доказів, вірогідність доказів, стандарти доказування у господарському судочинстві.

Список використаних джерел

1. Господарський процесуальний кодекс України. Закон України від 06.11.1991 року № 1799-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 29.08.2018 року по справі 910/23428/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76156187>.
3. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 26.10.2020 року по справі 907/477/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92440011>.
4. Ратушна Б. П. Стандарт доказування як критерій достовірності результату судового пізнання. Юридичне видавництво “Право України”. с. 282-291.
5. Васильєв С. В. Цивільний процес: навчальний посібник. Харків: ТОВ «Одіссей», 2008. 480 с.
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 15.01.2021 року по справі 904/2357/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94180468>.
7. Курьлев С. В. Основы теории доказывания в советском правосудии. Минск. 1969. 204 с.
8. Бабенко В. В. Доказування в господарському процесі : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.04. Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. Київ. 2007. 19 с.
9. Трусов А. И. Основы теории судебных доказательств. Госюриздат. 1960. 176 с.
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Закон України від 17.07.1997 року № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n144.
11. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 25.06.2020 року по справі 924/233/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90205664>.
12. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Бендерський проти України»(Заява N 22750/02), П'ята секція. Страсбург. 2007.